

ПРОБЛЕМИ РЕЛІГІЙНОГО ТУРИЗМУ В УМОВАХ СУЧАСНИХ КУЛЬТУРНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Мета роботи – культурологічне осмислення феномена релігійного туризму в Україні, що відіграє велику роль у системі міжнародного і внутрішнього туризму і є суттєвою складовою сучасної індустрії туризму. **Методологія** дослідження полягає у застосуванні культурологічного, феноменолого-релігієзнавчого методів. **Наукова новизна** полягає у розширеному трактуванні понять релігійний туризм, паломництво, релігійно-філософське краєзнавство, а також в обґрунтуванні їхнього впливу на формування світогляду українського соціуму. **Висновки.** Залучення людей до релігійного туризму дасть змогу краще зрозуміти культурне і духовне минуле як нашої країни, так і інших народів і культур.

Ключові слова: релігійний туризм, конфесії, релігійно-філософське краєзнавство, міжконфесійний діалог, сучасний соціум.

Панченко Светлана Анатольевна, соискатель Национальной академии руководящих кадров культуры и искусств

Проблемы религиозного туризма в условиях современных культурных трансформаций

Целью работы является осуществление культурологического осмысления феномена религиозного туризма в Украине, который играет большую роль в системе международного и внутреннего туризма, составляя значительную часть современной индустрии туризма. **Методология** исследования заключается в применении культурологического, феноменолого-религиоведческого методов. **Научная новизна** работы заключается в расширении понятий религиозный туризм, паломничество, религиозно-философское краеведение, а также в обосновании их влияния на формирование мировоззрения украинского социума. **Выводы.** Привлечение людей к участию в религиозном туризме позволит лучше понять культурное и духовное прошлое как нашей страны, так и других народов и культур.

Ключевые слова: религиозный туризм, конфессии, религиозно-философское краеведение, межконфессиональный диалог, современный социум.

Panchenko Svetlana, PhD student of the National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts

Problems of religious tourism in the conditions of modern cultural transformations

The purpose of the work is to carry out a cultural understanding of the phenomenon of religious tourism in Ukraine. Religious tourism plays an important role in the system of international and domestic tourism, forming a significant part of the modern tourism industry. The **methodology** of the study consists in the application of axiological, phenomenological and religious studies methods. The **scientific novelty** of the work lies in extending the concepts of religious tourism, pilgrimage, religious-philosophical ethnography and their influence on the formation of the worldview of Ukrainian society. **Conclusions.** Involving people in religious tourism will allow better understanding the cultural and spiritual past, both of our country and of other peoples and cultures.

Keywords: religious tourism, confessions, religious-philosophical regional studies, inter-confessional dialogue, modern societies.

Для розвитку релігійного туризму в Україні надзвичайно важливо досягти встановлення та збереження мирного співжиття, спокою, злагоди між усіма етносами і культурами, конфесіями та віруваннями багатонаціональної України. Міжнаціональний і міжконфесійний мир – підґрунтя та запорука успішного розвитку міжнародного туризму в Україні.

Хотілося б детальніше зупинитись на питанні узгодження та удосконалення Закону України "Про свободу совісті та релігійні організації" щодо конфесій в Україні. Як стверджує В. Климов, "чинними в Україні законодавчими та нормативними актами щодо релігійної сфери не лише закріплюються принципи і норми міжконфесійних відносин, унормовується курс на "зміцнення взаєморозуміння і терпимості між релігійними організаціями різних віросповідань", а й регламентуються правові умови, які мають виключати, мінімізувати чи попереджати можливі причини і фактори ускладнення міжконфесійних відносин, ескалацію конфліктності тощо [1, 276].

Релігійний комплекс України – складна система взаємодії церковних структур. Ця система виступає невід'ємною складовою суспільного та релігійного життя соціуму. Сьогоднішня дійсність характеризується зростанням суспільної активності віруючих, поглибленням внутрішньо-церковної інтеграції, посиленням впливу на внутрішню та зовнішню політику держави саме релігійного фактору [2, 63].

За словами науковця Л. Виговського, "у зв'язку зі зміною ситуації в соціумі релігійний комплекс змушений сам засобом трансформації своєї функціональності адаптуватися до нових умов суспільного буття. Тому в релігійному комплексі об'єктивно поглиблюється переорієнтація з притаманних для нього раніше вертикальних відносин "Бог – людина" на горизонтальні "Людина – людина". А це за сучасних умов створює реальні умови його функціонування власне і за межами самої релігії. Саме тому ми можемо спостерігати у більшості конфесій перегляд, а точніше, раціоналізацію основних релігійних положень та уявлень" [3, 8].

Але деякі дослідники християнських конфесій мають свої думки щодо релігійної ситуації в країні, і це теж треба враховувати для сучасного розвитку релігійного туризму. На думку проф. А.Н. Колодного, дослідження релігійних процесів в Україні дало можливість визначити ряд закономірностей. Жодна з християнських конфесій в усьому спектрі її віровчення і обрядовості не з'являлася в Україні як продукт органічного саморозвитку суспільства в цілому. Поширення їх має відосередній характер. Це, природно, веде до розколу суспільства, міжконфесійних колізій, трагедій в національному бутті, зумовлених релігійними факторами. З часу появи на українських землях християнства тут практично не було конфесійної єдності між народними масами і їх духовними наставниками, владними провідниками країни" [4, 31].

Експерти і фахівці Всесвітньої туристичної організації (World Tourism Organization) виділяють релігійний туризм як один з найперспективніших видів туристських подорожей XXI століття. У зв'язку з або відсутністю, або суперечливістю, або різномірністю статистики з приводу кількості туристів, які подорожують з релігійними цілями в різних країнах, в даний час існує експертна оцінка обсягів релігійного туризму. "Світовий ринок релігійного туризму оцінюється на сьогоднішній день в 18 млрд доларів на рік (2% від усіх надходжень до туризму), з яких 4,5 млрд отримує тільки одна Італія, де зосереджено багато християнських святинь. Щорічна кількість туристів і паломників становить 300-330 мільйонів, і з паломницькими або релігійними цілями відбуваються близько 3-3,5 млрд [5, 360].

За словами В.С. Пазенка, подорожі до святих місць, паломництво відповідають духовним людським потребам – потягу до "вічного". Релігійним тип подорожей сприяє "перевтіленню" людської особистості, збагаченню її внутрішнього світу. Паломництво – найважливіший релігійний ритуал, модерн надав паломництву нові значення, поряд із "зовнішнім" паломництвом з'явилося паломництво у "внутрішньому світі" ("людина-подорожуюча"). Паломництво – могутнє джерело духовних пошуків Віри, Надії, Любові, фактор виховання його послідовників в моральних, суспільно значущих цінностей [6, 24-25].

Відносно розвитку релігійного туризму в Україні треба відзначити, що наша країна відома багатою сакральною і духовною спадщиною. Її територію з давніх часів населяли народи з різним релігійним віросповіданням. Як раз після здобуття незалежності в країні відродився інтерес до релігійного туризму.

Туристичні фірми почали пропонувати паломницькі маршрути, а при монастирях і храмах почали відкривати паломницькі центри. Крім того, свою роль відіграло і пом'якшення Церквою вимог до пересування віруючих. Відбулись зміни у самому розумінні "прощі", якщо раніше до святих місць паломники йшли лише пішки, то зараз можна їхати будь-якими транспортними засобами: літаками, потягами, автомобілями. І це комфортабельне переміщення, за словами В.Ф. Сергієво, порушує сакральність самої подорожі, порушує правила здійснення подорожі [7, 181].

Треба наголосити, що релігійний туризм слід відрізнити і від просвітницького історико-культурного туризму, який розглядає релігійні об'єкти і традиції як елементи мистецтва, а не святині, що вимагають побожного ставлення до них. Тим самим, одна з цілей такого виду туризму – це релігійне просвітництво, знайомство з християнською культурою (незалежно від конфесій).

Ще один феномен, який пов'язаний з релігійним туризмом, релігійно-філософське краєзнавство. На нашу думку, воно виступає прикордонним різновидом культурного і релігійного туризму як пов'язане з відвідуванням місць життя і творчості видатних релігійних діячів, вивченням історико-культурних центрів нашого народу. Вказані центри з'єднують географічне розташування і духовний простір.

Релігійний туризм відіграє велику роль в системі міжнародного і внутрішнього туризму, становлячи значну частину сучасної індустрії туризму.

Він включає: паломництво й пізнавальні тури релігійної спрямованості.

Паломництво, в тій чи іншій формі, прийнято практично у всіх релігіях. Християнські паломницькі поїздки і тури на відміну від релігійно-пізнавальних несуть в собі певний сенс і специфічні функції. Мотиви для здійснення паломництва можуть бути різноманітними (бажання зцілитися від фізичних або духовних недуг, знайти благодать, душевну рівновагу, проявити відданість вірі, стати на послух). Релігійні тури пізнавальної спрямованості, припускають головним чином відвідування релігійних центрів, музеїв, виставок, участь в релігійних заходах, знайомство з обрядами і под.

У даний час поняття такого туризму значно розширюється. Сучасний соціум стимулює релігійний туризм в інших напрямках, а саме: оздоровче-медичний, освітній (дітей і дорослих), благодійний (в формах безоплатної діяльності – "вкладення працею" або у вигляді матеріальних вкладень).

Церкви досить виважено і ґрунтовно підходять до самого процесу паломництва, про це свідчить так звана "Прочанська конституція", яка наводиться нижче. "Про молитву і сповідь:

1. Заохочується усіх прочан більшу частину прочанського шляху присвятити молитві – чи то спільній, чи приватній.
2. Кожний прочанин зобов'язаний брати участь у всіх спільних молитвах (як у церквах так і в групі), передбачених програмою прощі.
3. Заохочується кожного учасника прощі на початку дня прочитати один із пропонованих фрагментів Св. Письма і спробувати роздумувати над ним протягом дня.
4. Усильне заохочується кожного з учасників прощі приступити до Сповіді.
5. Під час прощі нехай кожний прочанин знайде короткий час на тишу та духовні роздуми [14].

Паломницькі організації будують свої тури так, щоб краще познайомити людей з духовно-релігійною і культурним спадщиною окремих об'єктів. Причому якщо в світських екскурсіях переважає історико-культурна (архітектурно-художня) складова, то в паломницьких поїздках вищеназвані аспекти тісно пов'язані з духовною спадщиною відвідуваних місць. Деякі паломницькі служби організують поїздки для нерелігійних або людей, які бажають познайомитися з духовними і культурними традиціями своєї країни. Специфіка таких поїздок полягає в переважанні екскурсійної складової, а також в тому, що відвідувачів селять в готелях, а не монастирях. Такі поїздки, часто, відіграють і місіонерську роль [8, 169]. Це підводить нас до комплексного питання вирішення проблеми місцеперебування паломницьких туристів. В першу чергу необхідні багатофункціональні споруди в рамках релігійного об'єкта.

Традиційно розміщення паломників відбувається при монастирях, чи окремих парафіях де можуть проходити різні релігійні обряди, так і деякі процеси мирського характеру (оздоровчі, освітні, пізнавальні).

Житлове середовище релігійного туризму найчастіше має аскетичні риси, що обумовлено певними релігійними канонами. Але іноді паломники екскурсанти і релігійні туристи, які вирушають у подорожі, організовані спеціалізованими фірмами, розміщуються, в світських готелях, мало пристосованих до специфіки релігійно-паломницького процесу, а це, в свою чергу, "духовно руйнує" сприйняття прощі.

Щоб уникнути таких непорозумінь, треба визначитися з соціальними групами людей, які беруть участь в релігійному туризмі:

- паломники (дотримуються всіх релігійних обрядів і конфесійних канонів Церкви),
- віруючі люди, що дотримуються правила і церковний статут не так строго, як паломники,
- люди які лише цікавляться християнською релігією,
- туристи, які цікавляться культовим середовищем і пам'ятниками релігійної спадщини як об'єктами національної культури [9].

Беручи за основу ці соціальні категорії людей, можемо простежити і мету їхніх релігійних мандрів:

- святкування релігійних свят (в таких заходах можуть брати участь прочани і туристи як глядачі).
- духовне самовдосконалення (дана мотивація в релігійному туризмі властива як паломникам, так і звичайним туристам).
- підвищення власного статусу в релігійній громаді (мотив поїздки відноситься тільки до прочан окремих парафій).
- поклоніння святому місцю, храму, мощам, отримання зцілення духовного і фізичного (Устремління тільки для паломників).
- допитливість, отримання естетичного задоволення від архітектури, живопису, іконопису, церковного співу (для всіх категорій туристів) [10, 282].

Для туристів, які цікавляться релігією і вивчають церковні обряди (як би з боку), необхідно розвивати додатково до релігійного середовища повноцінні туристичні інфраструктури і відповідно облаштовувати житлове середовище. Формування такого типу архітектурного середовища повинно враховувати, що все це знаходиться на території об'єкта культурної спадщини (пам'ятки християнської архітектури). Так через інфраструктуру релігійного туризму можна буде врахувати соціальні і духовні різноманітності туристів.

Під час соціологічного опитування з'ясували, що пріоритетне значення у потенційному попиті зайняв науково-пізнавальний туризм (32% опитаних), а на другій позиції опинилися екстремальний і релігійний туризм (по 18%). Найбільший інтерес до релігійного туризму виявляють жінки у віці 46-55 років, серед них 87,5% вважають цей вид туризму найбільш перспективним [10, 282].

Історія розвитку і сучасного стану релігійного туризму дозволяє зробити важливий висновок, що при спільній планомірній діяльності державних, комерційних, громадських і релігійних організацій він може сприяти взаєморозумінню представників різних релігійних конфесій. Унаслідок цього буде знижуватися соціальна напруженість [11, 100]. Залучення людей до участі в релігійному туризмі дозволить краще зрозуміти культурне і духовне минуле, як нашої країни, так і інших народів і культур.

Як зазначає Франческо Франжіаллі, "туристська революція ХХ століття – настільки ж творча і важлива, як і індустріальна революція, що почалася двома століттями раніше". Адже релігійний туризм є не тільки одним із важливих проявів свободи сучасної людини, а й, найголовніше, суспільним простором, в якому здійснюється її особиста самореалізація, моральне самовизначення, регуляція людських відносин [12].

Література

1. Климов В. Міжконфесійний діалог як складова культурно-цивілізаційних відносин / Релігія в контексті соціокультурних трансформацій України. Колективна монографія/ відп. ред. д.філос.н. Л. Филипович. – К., 2009.
2. Красильнікова О.В. Деякі питання розвитку релігійного паломництва в Україні / О. Красильнікова // Праксеологія туризму. Тези кафедральної теми. – К.: Київський університет туризму, економіки і права, 2009. – 64с.
3. Релігія в контексті соціокультурних трансформацій України: Колективна монографія / відп. ред. д.філос.н. Л. Филипович. – К., 2009. – 296 с.
4. Колодний А. Релігія як історичне явище / Колодний А. // Українське релігієзнавство. – 2009. – Спецвипуск 2. – С. 7-17.
5. Новиков В.С. Тенденции развития религиозного туризма в мире. // Научные исследования в сфере туризма. Труды Международной Туристской Академии. Вып. 6. – М., 2010.
6. Пазенок В.С. Теоретический образ туризма / В. Пазенок. – К.: Альтерпрес, 2012.
7. Сергійко В.Ф. Ізраїль-Україна: перспективи розвитку паломницького туризму до Святої Землі / В.Ф. Сергійко // Наукові записки КУТЕП: Збірник наукових праць. Серія: філософські науки. Вип. 7.
8. Христов Т.Т. Религиозный туризм: Учеб. пособие для студ. высш. Учебных заведений. – 2 –е изд. Испр. – М., 2005. С. 169
9. Паломнический туризм [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.byket.ru/sport_i_turizm/palomnicheskij_turizm.html.
10. Якунин В.Н. Развитие религиозного туризма как составляющей части историко-культурного наследия на современном этапе // Вестник СГТУ. 2011. № 4 (60). Выпуск 2.
11. Житенёв С.Ю. Религиозное паломничество в христианстве, буддизме и мусульманстве: социокультурные, коммуникационные и цивилизационные аспекты [Текст]. – Москва : Индрик, 2012. – С. 100
12. UNWTO Tourism Highlights, Edition 2010. World Tourism Organization [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unwto.org/index.php>
13. Франжіаллі Ф. Тенденції розвитку міжнародного туризму / Ф. Франжіаллі – К.: КУТЕП, 2002.
14. Слово про прощу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lavra.studyty.org.ua>.

References

1. Klimov, V. (2009) Interfaith dialogue as a component of cultural and civilizational relations. Religion in the context of socio-cultural transformations of Ukraine). K. [in Ukrainian].
2. Krasilnikova, O.V. (2009). Some issues of the development of a religious pilgrimage in Ukraine. Praxeology of tourism. K.: KUTEL [in Ukrainian].
3. Religion in the context of socio-cultural transformations of Ukraine (2009). K. [in Ukrainian].
4. Kolodny, A. (2009). Religion as a historical phenomenon. Ukrayins'ke relihiyeznavstvo, 2, 7-17 [in Ukrainian].
5. Novikov, V.S. (2010) Trends in the development of religious tourism in the world. Scientific research in the field of tourism. Proceedings of the International Tourist Academy), p. 360 [in Russian].
6. Pazenok, V.S. (2012). Theoretical image of tourism. K.: Al'terpres [in Ukrainian].
7. Sergijko, V.F. Israel-Ukraine: Prospects for the development of pilgrimage tourism to the Holy Land. Naukovi zapysky KUTEP: Zbirnyk naukovykh prats'. Seriya: filosofsk'i nauky, 7 [in Ukrainian].
8. Khristov, T.T. (2005). Religious tourism. M. [in Russian].
9. Pilgrimage tourism. Retrieved from http://www.byket.ru/sport_i_turizm/palomnicheskij_turizm.html [in Russian].
10. Yakunin, V.N. (2011). The development of religious tourism as a component of the historical and cultural heritage at the present stage. Vestnyk SHTU, 4 (60), vol. 2, 282 [in Russian].
11. Zhitenev, S.Yu. (2012). Religious pilgrimage in Christianity, Buddhism and Islam: socio-cultural, communication and civilizational aspects. Moskva : Indrik [in Russian].
12. UNWTO Tourism Highlights, Edition 2010. World Tourism Organization Retrieved from <http://www.unwto.org/index.php> [in English].
13. Frangilli, F. (2002). Trends of development of international tourism. K.: KUTEP [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 27.10.2017 р.